

TOPLUMUN DOĞAYLA BİRLİKTE EVRİMİ İÇİN

C.DAĞLI

Marx ve Engels, doğa ve insanı “iki ayrı şey” olarak görmezler. İnsanlar “tarihsel doğaya ve doğal bir tarihe sahiptir.”

Murray Bookchin’in görüşleri bazıları tarafından referans olarak kabul ediliyor. Biz ise, bu görüşlere eleştirel yaklaşıyoruz.

Bookchin’in, “Özgürlüğün Ekolojisi”nin girişinde, 2005’te yazdığı “Teşekkür” yazısında, kendi ideolojik-politik konumunu ortaya koyuyor:

“Peter Kropotkin ve Karl Marx’ın yazıları, benim derinden bağlı olduğum kuramsal bir gelenek olarak kalmaya devam ediyor.” (7)

M. Bookchin, Marx’ın adını etse de, Marx’ın görüşlerine değil, Kropotkin’in görüşlerine derinden bağlı. İkisinin görüşlerine de bağlı olunmaz. Hiçbir şekilde görüşleri bir araya gelmeyecek olan Marx’la, anarşist Kropotkin bir araya getiriliyor. Marksist görüşleriyle bilinen Bookchin’in Marx’ın adını bu şekilde kullanması, kendisini olduğundan daha önemli göstermek içindir.

Bookchin, ilk olarak 1972’de yayınlanan “Özgürlüğün Ekolojisi” için, 2005’te yazdığı Önsöz’de kendi “toplumsal ekoloji” anlayışının toplumsal yönünü açıklarken şu tanımlamada bulunur:

“Toplumsal Ekoloji ifadesindeki toplumsal sözcüğü bu ‘ekolojik toplum -yani (düşünme biçimini en çok etkileyen filozoflara atıfta bulunursam) Aristoteles, Spinoza, Hegel, Marx ve Kropotkin gibi düşünürlerin en yüksek amaçlarının cisimleştiği bir toplum - kavrayışına özgürlükçü sosyalizmin en yüksek kaideleri getirme amacı güder.”

Aristoteles’ten Marx’a gelene dek onun bir tarihi dönem ve bu dönemde yer alan üç toplum biçimi -köleci, feodal ve kapitalist toplum- yer alır. Dolayısıyla tüm bu düşünürlerin ortak bir amacı, “en yüksek amacı”ndan sözedilemez. Aristoteles köleci toplumda yaşadığı, dolayısıyla

insanların eşit olabileceğini düşünemezdi. Marx ise, sınıfların kaldırılmasının koşullarının oluştuğu bir dönemde yaşadı. Ve sınıfsız, sömürsüz bir toplumun oluşmasını insanlığın en yüksek amacı olarak gördü. Her tarihsel dönemin kendi ilkesi var. Ama anarşistler koşulları yok saydıkları için, Bookchin gibi, bir araya gelmeyecek isimleri, tek bir kümeye sokabiliyor.

M. Bookchin, bir yerde, Marx’ın yazılarına derinden bağlı olduğunu ileri sürerken, burda ise Marx’ı, Marx’ın yüksek amacından uzaklaştırıp, onu küçük-burjuva sosyalizmi noktasına getirme amacında.

Onun, “özgürlükçü sosyalizm” dediği, ütopyik sosyalizmdir. Marx’ın bilimsel ve proleter sosyalizm anlayışıyla hiçbir ilgisi yoktur.

Marx, kapitalizmden komünizme geçişte, devrimci dönemin politik bir biçimi olarak, proletaryanın devrimci diktatörlüğünün gereğinden söz ederken, anarşizm, geçiş için her tür dönemsel aracı yadsır. Bu anlayışla sosyalizm hiçbir zaman gerçekleşmez. Buradan hareket ederek, Bookchin’in, nasıl bir “toplumsal ekoloji” anlayışına sahip olduğunu çıkarabiliriz.

Bu kitabın yazarı, yeni toplum bakış açısı oluşturma peşinde. Varolan görüşlerden daha ileri gittiğini sandığı bir sırada, kesinlikle çok daha geriye düşüyor:

“...demokrasi, estetik, felsefe, devlet, siyaset gibi temaları ve toplumsal ve kültürel yaşamın ‘üst yapısı’ denilen ilgili özelliklerini -Marx’a göre toplumsal fenomenin ‘temelini’

Öncelikle belirtmek gerekirken, uğruna dövüşülmesi gereken toplum, bugünkü toplumdur. Daha yüksek ve ilerici bir toplum. Ancak böyle bir toplum, özgür insanların komünal birliğini sağlayabilir. Ancak toplumsal ekoloji böyle bir toplumda uygulanabilir. Bu durum net belirtilmedikçe, tarihsel olarak aşılmış olanın peşinde koşup durursunuz.

oluşturan ekonominin çocukları olarak değil-yaşamın ve toplumun ayrılmaz bir parçası olarak ele alabilecek çıkarımcı bir diyalektik geliştirmek mümkündür.”

M. Bookchin’in çarpıttığından farklı olarak, marksizm toplumun temel (ekonomik) yapısını ve üst yapı (politik yapı) toplumsal yaşamın bileşenleri olarak görür. Yeni toplumsal yaşam, alt yapı ve üst yapının tümünü kapsar.

Toplumsal yaşam içinde ekonomik yapı politik, estetik, felsefi yapının üzerinde yükseldiği temeldir. Hiçbir toplum ekonomik olarak yaşamını kazanmadan iki gün bile ayakta kalmaz. Her toplumun yaşamını kazanma tarzı vardır. Diğer toplumsal ilişkileri, ekonomik olarak hayatını kazanma tarzı biçimlendirir.

Toplumsal ilişkileri kavrayışı sisli olan birinin, düşünceleriyle gerçek hareket arasında her zaman çelişki olacaktır.

İnsanlığı yeni bir geleceğe taşıyacak gerçek hareketi ve tarihteki rolünü kavramadığı sürece, insanlığın bugünü ve geleceği üstüne söyledikleri havada kalır.

“Eğer.. özgürlük mirasının potansiyellerini gerçekleştirmek niyetindeyse, mistik bir proletaryanın ve tanınamayan sınıf çıkarları arasındaki savaşın ideolojik kısıtlamalarını ve bizi çoktan yok olmuş bir dünyaya bağlayan basitleştirici amaçları aşmak zorundayız.”

Esas mesele insanlığın karşı karşıya olduğu felaketin ne denli yıkıcı boyutlara ulaştığını sıralamak ve derin bir kaygının içine düşmek değil, bizi bu noktaya getiren kapitalist toplumu ortadan kaldırmaktır. Ama salt bunu söylemek de yeterli değildir. Bugünkü toplumu ortadan kaldıracak ve bizi karşı karşıya olduğumuz doğa ve toplumsal yıkımlardan kurtaracak olan devrimci sınıfın, proletaryanın devrimci rolünü de görmek gerekiyor. İnsanlığın geleceğini belirleyecek olan devrimci sınıfın tarihsel rolü yadsındığı sürece, insanlık bugün karıştığı kötülüklerle daha derin ve yıkıcı boyutlarıyla karşılaşacaktır.

Kapitalizm yokolmuş bir dünya değil, henüz yokolmayan, ama çöküş içinde olan bir dünyadır. O, ancak insanlığın harekete geçmesiyle değil, proletarya tarafından ortadan kaldırılabilir. Çünkü, proletarya, toplumsal konumu gereği, eski toplumu ortadan kaldıracak tek sınıftır. Bunun dışındaki bir bakış açısı, küçük-burjuva mistisizmi ve pasifizmden başka bir sonuca varmaz.

M. Bookchin’in kapitalizm üzerine bilimsel değerlendirmeleri yok. Diğer sorunlar karşısında olduğu gibi kapitalizm karşısındaki tavrı, iradi, öznelci. Ama o, öznelci yaklaşımını, kapitalizmin nasıl yıkılmayacağı yönünde gösteriyor. Kapitalizmin varlığını halen sürdürmesi karşısında umudunu yitirmiş durumda.

“Devrimci sosyalizmin başarısını çok yakın bir kesinlik olarak gören marksizm, bu iki savaş

arası dönemde kapitalizmin geleceğini tamamen yanlış değerlendirdi. (...) toplumsal devrimin galip geleceği yönündeki kesinlik kapitalizmin olağanüstü bir seviyede yayılmasına yol açtığı; kapitalizm geçmişte hiç olmadığı kadar serpilip büyüdüğünde insanlık henüz burjuva toplumunun karanlığında yaşamıyordu. Daha ziyade, kapitalizm muhtemelen yeni doğuyordu ya da en azından kendi gelişiminin erken bir evresinde bulunuyordu.” (12-13)

Bu uzun alıntı, Bookchin'in bakış açısı hakkında bir fikir veriyor. Kapitalizmi kavramak için biraz çaba göstermiş olsaydı, bu üretim biçiminin nasıl kendi yıkılışına doğru ilerlediğini anlardı. Ve Lenin'in, sosyalist devrimi bir çağ olarak tanımladığını da görürdü. Ekim sonrası, bu kavgaın en sonuncu kavga olmadığını, başarıya ulaşmak için daha bir dizi kavgadan geçmek gerektiğini söyleyen Lenin'den başkası, değildir. Ama M. Bookchin, edilgen evrime inanan biri olarak gelişmenin sıçramaları, patlamaları, alt üst oluşları içerdiğini kavrayamıyor. Kapitalizmin gelişimi, sıçramalı çöküş aşamasına vardı. Ve yeni bir toplumsal devrimler çağı bu süreçte patlak verdi.

Çöküş aşamasında olan kapitalizm için “yeni doğuyordu” ya da “gelişiminin erken bir evresinde bulunuyordu” demek için anarşist özneliciliğe düşmek gerekiyor. Bookchin, gelecekte umudunu kestiği için, yüzünü geçmişe çeviriyor.

O, kapitalizmin kendi içsel çelişkilerinin etkisiyle nasıl çözümlenip dağıldığını, kapitalizmin çöküş dinamiklerinin, onu nasıl ölümcül bir aşamaya getirdiğini, zorunlu olarak bu noktaya geleceği değerlendirmesinden yoksun olduğu için kapitalizm hakkında temelsiz laflar ediyor:

“Kapitalizm maddi açıdan çok dayanıklıdır” Kapitalizmin önünde yerlere kadar eğilen Gorbaçov, aynı anlayışı değişik ifadelerle ileri sürmüştü: “Kapitalizm, düşündüğümüzden daha becerikli çıktı.” Ama onlar, kapitalizmin çelişkilerinin, çöküş dinamiklerinin, kapitalizmi 2008 büyük krizinde, bu toplumsal sistemi nasıl topyekün olarak yokolmayla karşı karşıya getirdiğini ve getireceğini anlamaktan yoksundular.

M. Bookchin'in yoksun olduğu şey tarihsel gelişimin kavranışıdır:

“Kapitalizm, toplumsal evrimi, ekolojik evrimle tamamen uyumsuz hale getirmiştir.” (13)

Bookchin, kapitalizmi, toplumsal gelişimin dışında tutar. Ne güzel bir tarih anlayışı! Kapitalizm, tarihsel gelişimin dışında değil, tarihsel gelişimin bugünkü biçimidir. Tarihsel gelişimin, toplumsal üretimin bir biçimi olarak, doğayla tam anlamıyla karşıtlık içindedir.

Ama O, yine de kapitalizm çerçevesinde çözüm arayışı içindedir:

“Yakın bir gelecekte proleter devrim, kronik ekonomik krizler, dünya savaşları ya da hatta sınıflar arasında kaçınılmaz bir nihai çatışma gerçekleşmeyecek olabilir. Ancak bilim ve teknik, gezegenin kirlenmesini ve basitleştirilmesini kontrol altına almazsa, kesinlikle biosferin karmaşık yaşam formlarını destekleme kapasitesini yok edecek bir kriz meydana gelecektir”

Bookchin, paragrafı ve önsözü: “organik bir siyaset temelinde ekolojik bir toplum yaratma ihtiyacı”nı ortaya koyarak sonlandırıyor.

Bookchin, bu değerlendirmeleri 2005'te yapıyor. Yani kapitalizmin büyük ve sert krizinin başlamasından üç yıl önce. Oysa O, yakın zamanda böyle bir kriz olabileceğini düşünmüyordu. Kapitalizm hakkında tam bir kavrayışı olmayan birisinin geldiği nokta: kapitalizm sınırları içinde ekolojik topluma çözüm aramak....

Kapitalizmin, doğada ve toplumda yarattığı felaketler; ivedi, temel ve köklü bir toplumsal çözümün ne kadar hayati ve önemli olduğunu çarpıcı bir şekilde önümüze koyuyor. Proleter devrim, tek çözüm yoludur.

Bookchin, proleter devrimi yakın bir gelecekte beklemiyor, fakat, bunu söylediği yıllarda dünya yeni bir toplumsal devrim dalgasıyla çalkalanıyor. 1990'ların ortalarından başlayan yeni bir toplumsal devrim dalgası tüm dünyaya yayılarak devam etti. Bookchin, Avrupa ve Ameri-

ka'yı sarsan devrim dalgasını ve küresel başkaldırıyı göremiyor ya da küçümsüyor.

Kavrayışsızlık onu çıkışsızlığa sürüklüyor. Doğayla uyumsuz olan bir toplumda, doğanın evrimiyle uyumlu bir değişim bekliyor.

Bookchin, kitabın 1991 baskısına Girişte şu saptamada bulunur:

“Günümüz radikallerinin yeterince yüzleşemedikleri en zorlayıcı gerçek, bugün kapitalizmin sadece bir ekonomi değil, aynı zamanda bir toplum haline geldiği gerçeğidir. Daha önceleri büyük ölçüde iktisadi hayatla sınırlı olan rekabet, 'büyü ya da öl' zihniyeti ve piyasanın kaosu ticaret ve sanayi alanlarından ailevi, kişisel, cinsel, dini ve toplumsal ilişkilerin gündelik yaşamına yayıldı. Bu istila çıplak bir bencillik, tüketimcilik, kariyerlik, karşılıklı kuşkular -günümüzde oldukça yaygın olan- hayli geçici bir biçim olan insan ilişkileri ile kendini gösteriyor” (21)

Bookchin'in sandığı gibi, kapitalizm sadece ticaret, sanayi yani ekonomiden ibaret değildir. Kapitalizm, toplumsal bir sistemdir. Kapitalizm, bugün toplum haline geliyor değil. Bugün olan, bu toplumun çözümlenip dağıldığıdır.

Ekonomik alanda meydana gelen çelişkiler, rekabet ve ekonomik krizler, toplumsal yaşamın tüm alanlarına ve çeşitli biçimde farklı görünüşlerle yansır. Ekonomik alandaki kriz toplumsal

krize yani insani krize dönüşmüştür. Ve insani kriz bugün en kritik, en derin ve en yıkıcı aşamasına varmıştır.

Küçük-burjuvazi ne zaman kapitalizmin maddi koşullarına baksa, bunda yalnızca yıkım ve insanlık dışı ilişkileri görüyor. Oysa aynı koşullar, aynı zamanda, tüm bu yıkımları, krizleri ortadan kaldıracak yeni ve daha yüksek bir toplumun koşullarıdır. Görülmeyen, kavranamayan yön burasıdır.

Doğa'nın Tanımı

“Doğa, cansızdan canlıya ve nihayetinde de toplumsal alana doğru gerçekleşen evrimsel sürecin bir toplamıdır; bu anlamda bu sürecin ne kadar farklılaşmış olduğu bir şey değiştirmez” (23)

Doğa'yı oluşturan öğelerin aritmetiksel bir toplamından değil, bu öğelerin karşılıklı ilişkilerinden ve etkileşiminden sözedilebilir.

Doğanın oluşumu devam ediyor. Bookchin,

doğanın ve insanın farklılaşmasını, önemsiz bir şey olarak görüyor. Fakat farklılaşmış doğa ile farklılaşmış insan bir gerçek. Doğa ile insanın yeni ve uyumlu bir ilişkisi kurulacaksa öncelikle bu gerçeğin kabul edilmesi gerekiyor. Farklılaşmış doğa ile farklılaşmış insanın yeni bir ilişkisini kuracağız.

Bookchin'in doğa tanımının hatalı olması gibi, toplumsal sınıf kavramı da hatalı. Bookchin, Marx'ın “Louis Bonaparte'nin Onsekizinci Brumaire” adlı çalışmasından şu alıntıyı aktarıyor:

“Milyonlarca aile, yaşam tarzlarını, çıkarlarını ve kültürlerini diğer sınıflarınkinden ayıran ve onları diğer sınıflarla katı bir karşıtlık içine sokan, ekonomik koşullar altında yaşadığı sürece, bir sınıf oluşturur.”

Biz de Lenin'in, Marx'ın sınıf tanımıyla uyumlu olan, sınıf tanımını aktaralım:

“Tarihsel olarak belirlenmiş bir üretim sistemi içindeki yerlerine ve üretim araçları ile olan ilişkilerine, (bu ilişkiler daha çok yasalarla saptanmış ve korunmuştur.) toplum içindeki iş örgütlenmesinde oynadıkları rollere ve dolayısıyla toplumsal zenginlikten paylarını almakta başvurdukları yollara ve elde ettikleri payın büyüklüğüne göre birbirinden ayrılan geniş insan gruplarına ‘sınıf’ denir. Sınıflar öyle insan gruplarıdır ki, bir grup, belirli bir toplumsal ekonomi düzeni içinde aldığı farklı yer nedeniyle, diğer grubun emeğine sahip çıkabilir.”

Bookchin, Marx'ın tanımına şu itirazda bulunur: “Bu tanımla negatif kalan şey, onun açıklamaya çalıştığı şeyi ön koşul olarak gerektirmesidir” Bookchin, sonra kendi tanımını yaparak, “sınıf önemli ölçüde....” mülk sahipliği üzerinden tanımlanır.

Sınıflar, tarihsel olarak belirlenmiş üretim biçimine göre belirlenir. (Köleciler, feodal, kapitalist toplum). Sınıfların doğuşu, toplumsal iş bölümü ve üretim araçlarının özel mülkiyetiyle belirlenir. Bu mülkiyet, kapitalist toplum örneğinde, bir grup insanın başkasının emeğini sömürmesine dayanır. Üretim araçları karşısındaki konumu nedeniyle işçilerin emeklerinin sonuç-

larına; diğer bir grup (kapitalist) tarafından el konur ve kendi mülkiyeti haline getirilir. Burada emekten -başkalarının emeğinden doğan bir mülkiyet (kapitalist mülkiyet) oluşur. Onlar bir grup insanın emeğine, tarihsel olarak belirlenmiş, belirli ekonomik koşullar altında el koyabilir ve kendi mülkleri durumuna getirebilirler. Marx ve Engels, tam da sınıfların varlığını, bu belirli ekonomik koşullara bağlarlar. Kısacası, Bookchin, sorunun temeline, taa kalbine kadar inememiştir.

Kapitalistler işçileri artı-değer yoluyla sömürerek, onların karşılığı ödenmemiş emeklerine el koyarlar, onu kendi mülkiyeti haline getirirler. Üretim dış koşullarının sahipleri olarak, bu yabancılaşmış emeğe dayanarak, canlı emeği sömürürler. Kapitalist üretim, üretim araçlarının dış koşullarını yani bunların özel mülkiyetini ve işçilerin yoksulluğunu, üretimin sonucu haline getirir.

Marx'ın görüşleri derinliklidir, bu görüşler tüm bütünlüğü ve derinliğiyle kavranmalıdır. Bookchin ise ne zaman Marx'ın bir konudaki görüşünü ele alsın, ne kadar yüzeysel bilgiye ve kavrayışa sahip olduğunu sergiliyor:

“Marx'ın toplumsal görüşlerini dayandırdığı ekonomist temelin oldukça basite indirgemeci olduğu kanıtlanmıştır. Sınıf tanımının ekonomist temelinden onu her türden kültürel özellikle donatarak kurtulamayız.” (30)

Bu küçük-burjuva ideoloğu toplumsal biçimi ne olursa olsun, üretemeyen bir toplumun iki gün bile ayakta kalamayacağını bilmiyor mu? Ve Engels'in bu sözleri üzerinde hiç düşünmemiş mi? Politika, bilim, sanat, din vs. ilk uğraşmadan önce insanın yemesi, içmesi, barınması ve giyinmesi gereklidir.

Basite aldığın ekonomik temel, toplumsal yaşamın bütünlüğünde, son kademedede, belirleyicidir.

Ne Marx ne Engels'ten toplumsal yaşamda, tarihte tek belirleyici etkenin toplumsal yaşamın üretimi ve yeniden üretimi olduğunu söylediler. Çeşitli üst yapı biçimleri de tarihte belirleyici etkenidir. Toplumsal yaşamın üretimi son tahlilde, diğerlerine göre temeldir, belirleyicidir. Marx'a ait olmayan bir anlayış, bu büyük düşünürü matlemek tam bir aldatmacadır.

Bookchin, aynı yerde, proletarya hegemonyasındaki mücadelenin “hüsrana uğradığını” ileri sürüyor. Toplumsal kurtuluş kavgasında, proletaryanın öncülüğünün reddedilmesi ne yenidir, ne de Bookchin ile sınırlıdır. Doğanın yıkımını durdurmak için görüş ortaya koyan birinin, proletaryanın öncülüğüne karşı çıkması tam bir çelişkidir. Kapitalist üretim, doğayla karşıttır. Kapitalist üretimi ortadan kaldıracak tek sınıf yalnızca proletaryadır. Proletarya sınıf konum nedeniyle kapitalizmi yenerek (yani karşıtı kaldırarak) kurtulabilir. Proletaryanın sınıf tanımını yapıldığında, bu sonuç kaçınılmaz olarak çıkar. Dolayısıyla kapitalizmi yıkacak bir sınıfın öncülüğünü yadsımak, kapitalizmin ayakta kalmasını istemekle eş anlamlıdır.

Bookchin'in dikkate değer değerlendirmeleri de var:

“Hoşunuza gitsin ya da gitmesin, neredeyse her ekolojik mesele aynı zamanda toplumsal bir meseledir. Aslında... günümüzdeki ekolojik alt-üst oluşlardır. Dolayısıyla bugün ciddi bir çevre

hareketinin kavrayışlı, entelektüel açıdan tutarlı ve çevreyle yakından ilişkili olması isteniyorsa, onun toplumsal ekolojiye dayandırılması gerektiği kanısındayım.” (34)

Ekolojik sorun ya da ekolojik kriz, insanla doğa zorunlu ilişkisi nedeniyle insani bir krize dönüşmüştür: Ekolojik sorunlara yolaçan koşullar, toplumsal-sınıfsal koşullarla bağı içinde görülmelidir. Fakat, analizi burada bırakmamalıyız. Bir çevre sorunu yaratan koşullar, kapitalist toplumsal düzenin koşullarıdır: sorunun toplumsal temellerini doğru koyamazsak, çözümünü de ortaya koyamayız.

M. Bookchin'in “mistik ekolojistlere” yönelttiği eleştiri, sorunun çözümünün nerede olacağını bulmada bir ilerleme sağlıyor:

“Mistik ekolojistlerin -diyor Bookchin 'insanlar'ın ve yahutta 'insanlığın' yarattığı ekolojik krizlerden söz etme eğilimi, çağımızın toplumsal ve ekolojik sorunlar için sömürücü bir toplumun bütün insan kurbanlarını suçlamaya fazlasıyla hevesli olan ayrıcalıklı bir zümrenin ekmeğine yağ sürmüştür” (35)

Ekolojik sorunu, toplumsal-sınıfsal bir sorun olarak görmek yerine, sorunu insanlığın yol açtığı bir sorun olarak görmek, kapitalist sınıfı aklamaktır. Çevreci hareketlerin çoğunluğuna hakim olan düşünce budur.

Sorunu ortaya koymak yetmez, çözümünü de göstermek gerekiyor. Çözüm ise Bookchin'in muğlak olarak koyduğu yerde değil. Onun yarım yolda bıraktığı yerin ötesindedir.

“İnsanların bilinci doğanın evrimini yaratıcı bir biçimde teşvik mi edeceğinin ya da insan dışı canlılara ve insanlara karşı son derece yıkıcı bir tavır içinde mi olacağını belirlemede kritik önem taşıyan şey, tam olarak ne tür bir toplum kurduğumuzdur, sadece ne tür bir hassa-

---

Esas mesele insanlığın karşı karşıya olduğu felaketin ne denli yıkıcı boyutlara ulaştığını sıralamak ve derin bir kaygının içine düşmek değil, bizi bu noktaya getiren kapitalist toplumu ortadan kaldırmaktır. Ama salt bunu söylemek de yeterli değildir. Bugünkü toplumu ortadan kaldıracak ve bizi karşı karşıya olduğumuz doğa ve toplumsal yıkımlardan kurtaracak olan devrimci sınıfın, proletaryanın devrimci rolünü de görmek gerekiyor. İnsanlığın geleceğini belirleyecek olan devrimci sınıfın tarihsel rolü yadsındığı sürece, insanlık bugün karıştığı kötülüklerle daha derin ve yıkıcı boyutlarıyla karşılaşacaktır.

---

siyet geliştirdiğimiz değil” (56)

Köklü, eksiksiz, tam bir çözüm bugünkü ilişki türünden, farklı bir ilişki türüne geçilmesindedir. Bugünkünden farklı bir ilişki türü mümkündür. Bu, komünist insan ilişkisidir. Toplumun tüm yaşamsal sorununun, ekolojik sorunun çözümünün komünist topluma geçişi gerektirdiği net olarak söylenmelidir. Görüşler buraya vardırılmadan çözümden değil, sadece sorundan söz etmiş oluruz.

Yeni bir dünya kurma hedefin yoksa, zorunlu olarak eski dünyanın içinde çözüm aramaya başlarsın. Bookchin'in 61. sayfada yaptığı budur. O, “özgürlüğün Ekolojisi”ni burjuva toplum içinde “özgürlükçü yerel yöneticilik” adını verdiği bir projeye gerçekleştirmeyi hedefliyor. Her gerileme, başka gerilemelerin kapısını aralar. Bookchin, kapitalist toplumda durmayıp, Ortaçağ'da kendi projesi için dayanak arıyor:

“Geç Ortaçağ şehirlerinde göze çarpan ve ulus devletin karşıtını oluşturan konfederasyon ilkesi de geçmişten derleyeceğimiz özgürlük repertuarına aittir, ancak geç Ortaçağda birçok şehri yönetmiş olan soylu sınıfı bunun dışında kalacaktır. Tarihten, geçmişteki insanların özgür bir toplum geliştirilmesine ilişkin uygulanabilir örnekler sunabilecek olan hümanist yaşam biçimleri ve gerçekçi kurumlar geliştirme usullerini desteklemek geçmişte taklit etme taraftarlığı değildir.”

Bu, gerici bir anlayıştır. Ortaçağ kentleri, özel mülkiyet temeli üzerine kuruldu. Oralarda yaşam, Ortaçağ sınırlılığına sahiptir. Tarihsel koşulların sınırlılığının yanında, feodal toplumsal düzenin kendi yapısından gelen sınırlılıkları var. Sınırlılıkları olan geçmiş, gelecek için dayanak olmaz. Kaldı ki, geçmiş devirler ne kadar parlak olurlarsa olsunlar insanlar için esinlendirici olamazlar. İnsanlar daima gelecekte esinlenirler. Öncelikle belirtmek gerekir ki, insanlara daha iyi bir yaşam sunması için düşünülen proleterlerin ilerici olması zorunludur. Ve gelişmiş bir maddi temele dayandırılmalıdır. İnsanlara, özgür, ilerici, zengin bir yaşam sunmalıdır.

Geçmişe yönelmek, tarihi yoksullaştırmaktır. Bugünkü toplumsal yaşam, geçmişe göre çok daha zengin ve çeşitlidir.

Burjuvazi tatminsizdir. Geçmişte ise sınırlı tatmin var. Ne burjuva tatminsizlik, ne geçmişteki sınırlı tatmin! Geleceğin ilerici, eksiksiz, tam, özgür, tatmin edici, zengin ve çeşitlilik içindeki yaşamı...

Bookchin'in “özgür doğa” tanımını ve anlayışı:

“Benim görüşüme göre, özgür doğa ancak kelimenin tam anlamıyla ayrıcalık ve tahakkümden arınmış, tamamen katılımcı bir toplumda yaşadığımız zaman ortaya çıkmaya başlayabilir. Ancak ondan sonra kendimizi doğa üzerinde hakimiyet kurma fikrinden arındırabilecek ve doğal evrimin yanı sıra sosyal evrimde de ahlaki, rasyonel ve yaratıcı bir güç olarak hareket etme sözüümüze yerine getirebileceğiz” (62-63)

Kastedilen “özgür doğa” insan öncesi yani kendinde doğa mıdır? Ya da insanlarla ilişki içinde ya da karşılıklı etkileşim içinde olan, fakat, insan karşısında özerk olan doğa mıdır? İkinci durumda, insan doğa karşısında acizdir.

Bu ise, insanın doğaya egemen olduğu yakın zamana kadarki, uzun bir tarihsel dönemin öyküsüdür. Konması gereken doğru görüş, doğanın, kapitalizmin tutsaklığından kurtarılmasıdır. İnsanla doğa arasında yeni bir ilişki kurulmasıdır. İnsanın doğayla birlikte evrimidir. Bu ise, sınıfsız toplumu, komünist toplumu gerektirir, zorunlu olarak. Çünkü sınıfsız toplum tahakkümsüz ve ayrıcalıksız toplumdur.

Bookchin nasıl bir ekolojik toplum tasarladığını ortaya koyuyor:

“Gelecekte ekolojik bir toplum yaratmayı başaracaksak, bu toplum felsefe, bilim, teknoloji ve rasyonalizmin -büyüden, tanrılara tapınmaktan ve ilkel dinlerden arındırılmış- uzun tarih sonucunda kazandığımız kavrayış, bilgi ve verilerle zenginleşmiş olmalıdır” (65)

Bugünkü doğayı, yani farklılaşmış olan doğayı değil de, insanların ilk dönemlerinde ilişkide olduğu doğaya giderseniz, bugün aşılmış olan, çağdaş insanın hesaplanmış olduğu tüm o öğelerle karşılaşırız. İnsanlık, bugünkü ileri gelişme düzeyini, sadece insanın insanla kurduğu ilişki içinde elde etmedi, doğada bu ilişki içindedir. Toplumsal ilişkilerin bir yönü kendi arasındaki ilişkidir; diğer yönü doğayla olan ilişkisidir. Gelecek toplumun ilişkisi bugünkü toplumun ilişkisinden nitel olarak farklı olacaktır. Toplumsal ilişkilerde nitel bir değişim olursa bu sayede doğayla ilişkiler yeniden düzenlenebilecektir.

“Çünkü toplumu dönüştürmeden, kapitalizmin izlediği, felaket getiren ekolojik rotayı değiştiremeyiz.” (M. Bookchin)

Bookchin'in kitabın “Giriş”inde toplumla doğa ilişkisi üstüne yaptığı belirleme:

“İnsanın doğa üzerinde hakimiyet kurma anlayışı, insanın insan üzerinde çok gerçek bir tahakküm kurmasından kaynaklanıyor. Bu bana göre, çok geniş etkiler uyandıracak biçimde kavramların tersine çevrilişiydi” (69)

Bookchin'in kendisiyle övünmesi boşuna insanlar daha en başlarda, doğayla ilişkilerini belirli bir toplumsal biçim içinde sürdürdü. Gens, klan, topluluk, kölelik, serflik, ücretli emek düzeni bu ilişkinin tarih içindeki değişimini gösterir. Doğanın insan karşısındaki özerkliğine son verip, onu denetim altına alması, büyük sanayiyle başlar. Doğa güçlerini kendi gücü haline getiren doğayı kürek mahkumu durumuna sokan kapitalist üretim biçimidir. Oysa insanın insan üzerindeki tahakkümü çok eskiye gider. Ama o zamanlar, doğa halen insan karşısında özerktir, dik başlıdır. Bookchin özneci davranarak, tarihi gerçekleri altüst ediyor.

Bu aynı zamanda şu anlama gelir; insanın insan üzerindeki her tür sömürsü ve egemenliğine, tahakkümüne son vermeden, insanla doğa ilişkisi, akla uygun bir biçimde yeniden düzenlenemez.

Bookchin bu sonuca daha önce ulaştığını söylüyor: “Sınıftan çok hiyerarşiye; sömürden çok tahakküme; salt devletin ortadan kaldırılmasından çok özgürleştirici kurumlara, adaletten çok özgürlüğe ve mutluluktan çok hazza” değindiğini ifade ediyor.

Hiyerarşi ve tahakküm tarihseldir, dolayısıyla geçicidir, değişime uğrar. Bu kavramlar, Bookchin'de, metafizik bir değişmez gerçek gibi ele alınıyor. Şu soru durumu açığa çıkartır: Kimin kim üzerindeki sömürsü ve tahakkümü? Buna verilecek yanıt, bu kavramların toplum biçiminin değişimine göre değişebileceğini gösterir. Tahakkümü uygulayan birey de olsa, sınıflı toplumlarda her birey belirli bir sınıfa aittir. Burada esas olan bir sınıfın diğer sınıf üzerindeki tahakkümüdür. Dolayısıyla toplumlar değişince, bir sınıfın diğer sınıf üzerindeki egemenliği (tahakkümü de) değişir. Öncelikle toplumsal işbölümünün açıklanması gerekir. İnsanlığın toplumsal işbölümüne olan kölece bağımlılığı ortadan kaldırılmadan, gerçek bir özgürlükten söz edilemez. Dolayısıyla Marksistler, toplumsal işbölümünü, sınıfları yaratan koşulların ortadan kaldırılmasını hedefliyorlar. Sınıflarla birlikte, devlet de (sosyalist olan) söner, insanın insan üzerindeki her tür baskısı sona erer. Yaratılan yeni koşullarda her birey özgür olur.

Bookchin'in kullandığı bu kavramlar, baskı ve sömür toplamlarının gerçek durumunun üstünü örtüyor.

“Özgürlüğün Ekolojisi”nin amacı:

“Bu kitabın 'Özgürlüğün Ekolojisi' şeklindeki başlığı, doğa ile insan toplumunun yeni bir ekolojik duyarlılık ve yeni bir ekolojik toplum içinde yeniden uzlaşmasını- insanın insanla yeniden uyum içine girmesini ifade etmeyi amaçlamıştır.” (81)

Önce adını doğru koyalım. Yalnızca sınıfsız bir toplum insanın insanın uyumunu gerçekleştirebilir. Bu, komünist toplumdur. Yani ancak sınıfsız komünist toplumda insanla doğa arasında uyumlu bir ilişki içine girilebilir.

Sınıfların kaldırılmasına, sınıf mücadelesiyle varılır. Sınıf mücadelesi ise, sınıf mücadelesi olarak politik mücadele yoluyla gidilir. Anarşizm sınıfsız ya da ekolojik toplum hedefinden sözeder, fakat, buraya politik mücadeleyle, politik araçlara dayanılarak varılacağına üstünü örter, yok sayar.

Bilimsel komünizm, amacı ortaya koymakla kalmaz, amaca götüreceği politik araçların ne olduğunu da ortaya koyar.

“Ekolojik Bir Toplum”

Bookchin'in kitabı 12 bölümden oluşan, konusu üzerine kapsamlı teorik bir çalışma.

Kaleme aldığımız yazının kısaltığı nede niyle, yalnızca başlığını aktardığımız son bölüm

üzerinde duracağız.

“Doğal evrime yeniden girmemiz, insanlığın doğallaştırılması olduğu kadar doğanın insanlaşmasıdır aynı zamanda.”

Asıl mesele bunun önündeki tarihsel-toplumsal engeli ortadan kaldırmaktır. İnsanın doğayla uyumlu birlikteliğinin, daha doğrusu birlikte evriminin önündeki engellerden kurtulmadan, bunun üzerinde ne kadar durulursa durulsun, bugünkü durum devam eder. Israrla üzerinde durmamız gereken dünyayı değiştirmektir. Bundan daha önemli, daha ivedi ve daha temel sorun yoktur.

'uygarlık' tarihi giderek düpedüz bir antagonizmaya dönüşen bir doğadan yabancılaşma süreci olmuştur.” (429)

Uygarlık tarihi, insanın insan üzerinde sömürsü ve baskı tarihidir. Ama uygarlık tarihi, özel mülkiyet tarihidir, sınıflı toplumlar tarihidir. Bugünkü toplum, kapitalist toplum, doğayla bağdaşmazlık içindedir. Ve bu toplum düzenini ortadan kaldırmamız gerekiyor. Bütün yeteneğimiz ve enerjimizle bu büyük tarihsel görevi yerine getirmemiz gerekiyor. Diğer sorunların çözümü buna bağlı.

Bookchin asıl sorunu nasıl geçiştiriyor?:

“Kurumlar tartışılırken asıl önemli sorun, var olmalarının gerekli olup olmadığı değil, hangi biçimi -özgürlükçük ya da otoriter- olmaları gerektiğidir.” (442)

Bookchin bir liberal olarak davranıyor. O, burjuva sömürsü ve baskı kurumları kendilerine biraz özgürce hareket etme olanağı sağlarsa, bu kurumları tanımaya hazır. Mesela devlet kurumunu ele alalım. Devlet varsa, özgürlük yoktur, özgürlük varsa devlet yoktur. Sorun bu şekilde açık olarak, muğlaklığa, belirsizliğe düşmeden ifade edilmeli. Her bireyin özgür ve kendini çok yönlü geliştirdiği koşulları sağlamak için, bu baskı ve sömürsü toplumunu kaldırmalıyız. Asıl mesele budur. Bookchin, kapitalist topluma dokunmadan, bize, ekolojik sorunun çözülebileceğini söylüyor.

Bugünkü kuruluşların yerine ne konacak:

“Ekolojik bir toplumun arayacağı şey, yeniden 'kabileleşme' değil; yaratıcı örgütlükçü özellikler zenginliğine sahip olan yeniden kömünleşmedir.” (461)

Öncelikle belirtmek gerekirken, uğruna dövüşülmesi gereken toplum, bugünkü toplumdan daha yüksek bir toplumdur. Daha yüksek ve ilerici bir toplum. Ancak böyle bir toplum, özgür insanların komünal birliğini sağlayabilir. Ancak toplumsal ekoloji böyle bir toplumda uygulanabilir. Bu durum net belirtilmedikçe, tarihsel olarak aşılmış olanın peşinde koşup durursunuz.

Daha yüksek bir toplum nasıl bir eylemle gerçekleşir:

“Gelecekteki bir toplumun yönetimiyle öylesine bütünleşmiş olan doğrudan eylem, kendi paralelini, toplumu değiştirmek için doğrudan eylemin kullanımında bulur” (464)

Bunu daha ileri götürelim. Bilinçli, amaçlı, örgütlü eylem. Ancak örgütlü doğrudan eylemler bizi sonuca götürebilir.